

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

Сергій П'янзін,

к. філос. н., доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ПРИНЦИПОВА ХРОНОТОПІЧНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Простір і час – це "форми самої реальної дійсності" і відповідно "необхідні форми всякого пізнання, починаючи від елементарних сприйнятів і уявлень" [1, с. 235]. Людство, створюючи соціальну реальність, діє в цих формах. В людстві наявне "злиття просторових і часових прикмет в осмисленому й конкретному цілому" [1, с. 235]. Відповідно, людина – це просторово-часова істота, для якої простір і час існують особливим чином, а саме – як хронотоп. Причому онтологічні категорії простору і часу в хронотопі принципово не дорівнюють поняттям соціального простору і соціального часу. Наприклад, в одному соціальному просторі людина знаходиться як в чомусь чужорідному. Тут вона розташовується певним чином, зокрема, на соціальних щаблях. А соціальний час для неї – постійна, безперервна зміна "зараз". У ньому народжуються, вмирають і т.п., але його не творять. А інший соціальний простір людина сприймає як свій, справжній, реальний. І час для неї тоді принципово не просто історичний, але такий, що твориться, а радше спів-твориться.

Поняття хронотопу як "закономірний зв'язок просторово-часових координат" [3, с. 347], уведене фізіологом О. О. Ухтомським в розуміння сприйняття, оскільки "з точки зору хронотопу, існують уже не абстрактні точки, але живі й незабутні з буття події" [3, с. 342]. А згодом завдяки працям М. М. Бахтіна хронотоп закріпився в гуманітарних науках.

У наш час розрізняють соціальний, культурно-історичний, психологічний, біологічний типи хронотопу. Однак хронотоп як ще одну підсистему суспільства поки що ніхто не розглядав, що і буде **метою** нашого дослідження. При цьому слід акцентувати особливу увагу на тому, що якщо соціальний, психологічний та

біологічний простір і час мають власний онтологічний статус, то і хронотоп як підсистема суспільства з необхідністю має його.

Хронотоп як підсистема суспільства принципово відрізняється від інших форм існування простору і часу, де вони мають свої особливості прояву і разом з тим пов'язаний з ними. Більше того, якщо хронотоп як поняття відображає щось, то це "щось" існує об'єктивно. А якщо існує явище, то воно певним чином проявляє якусь сутність.

Хронотоп як підсистема суспільства є об'єктивною реальністю, яка характеризується, перш за все, особливою єдністю матеріальної і духовної реальності; єдністю часу й простору, що пов'язано з духовним і смисловим виміром історії; єдністю, в центрі якої знаходиться людина і яку вона принципово творить сама. Разом з тим, такий хронотоп у певному сенсі теж творить людину. Звідси – ціннісно-смислова фундаментальність цього хронотопу, багат шаровість (поліфонія) його структури, діахронічність і діапросторовість. А існування різночасових явищ і процесів, у свою чергу надзвичайно ускладнює розуміння історичного розвитку людства й соціальної реальності через появу додаткової системи суспільних і ціннісно-смислових координат "частина-множина". Тут прикмети "часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом" [1, с. 235]. Наприклад, Куликовське або Бородинське поле, Ватерлоо або Аустерлицька битва.

Відповідно до діалектичної схеми "загальне-особливе-одичне" на рівні "загального" хронотопи охоплюють великі проміжки історичного часу і значний історичний простір. Наприклад, Захід, Схід, Європа і т.д. На рівні "особливого" відбувається звуження простору-часу. Тут проявляються Романський світ, Німецький світ, Античність, Середньовіччя і т.п. Причому в силу діахронічності та діапросторовості особливі хронотопи можуть співіснувати і дійсно існують одночасно в межах одного соціуму. А на рівні "одичного" проявляються франкофонія і франкофобія, портофонія портофобія, русофілія і русофобія, германофілів і германофобія і т.п.

Співвідношення матеріального та ідеального в хронотопі слід розглядати і як співвідношення загального та окремого оскільки: "Загальне ... існує не тільки в свідомості, але й в об'єктивному світі, проте тільки інакше, ніж існує окреме. І ця інакшість буття загального складається зовсім не з того, що воно утворює особливий світ, що протистоїть світу окремого. Немає особливого світу загального. Загальне існує не само по собі, не самотійно, а тільки в окремому і через окреме. З другого боку, і окреме не існує без загального" [2, с . 77].

На рівні одиничного, *по-перше*, хронотопи звужуються до часу-простору одного покоління. Наприклад, втрачене покоління.

По-друге, при такому звуженні іноді виникає цікава ситуація, коли немов "втрачається" соціальне сьогодення при його реальному історичному існуванні. Наприклад, втрачений час.

По-третьє, або превалює історичне минуле (золоті часи), або історичне майбутнє (рай на землі, світле майбутнє). Відповідно, в першому випадку істина історії не має самотійного значення, вона маніпулятивна, а в другому – підпорядковується певним "великим проектам".

По-четверте, відносини між хронотопами складають особливий тип відносин. Вони також хронотопічні.

Однак в цілому саме із-за хронотопів соціальний час – це час здійснення, а не існування, і соціальний простір – місце звершення людства, а не того ж існування.

Таким чином, хронотоп як підсистема суспільства є типологічною формою ціннісно-сміслового об'єднання часових і просторових координат як індивідів, так і соціальних колективів. І якщо людство не існує поза соціальним хронотопом, то й усі соціальні виміри кожної окремої людини також не існують поза визначеним хронотопом. Звідси, по-перше, природничо-історичним чином випливає, що **мовна особистість принципово хронотопічна**. А по-друге, ця хронотопічність мовної особистості є **джерелом і формою недогматичного роз'яснення** гуманітарної думки. У природничих науках не те, що полілог, але й діалог неможливий із-за того, що їхні об'єкти – це саме об'єкти, а не суб'єкти.

Тому й форма роз'яснення природознавчої думки монологічна і в певному відношенні догматична.

Разом з тим і більше того, якщо стверджувати, що місцем і часом здійснення, розгортання історичного людства є хронотоп як такий, хронотоп взагалі, то тоді з необхідністю з'являється можливість по-новому, інакше осмислювати самих себе, історію, форми культурного буття тощо. Звісно, це потребуватиме нових і філософських, і міждисциплінарних пошуків. Проте, якщо спиратися на висновок Л. Фейербаха: "Хто не має в якості вихідного певне поняття, тому навіть не даний об'єкт" [4, с. 10], то ми і можемо, і повинні розпочати з того, що таке вихідне поняття у нас вже є, а отже є і даний нам об'єкт, а саме – хронотопічність мовної особистості. А звідси само собою випливає неминуче завдання сучасної науки – перевести це поняття з розряду "певне" в розряд "визначене".

Список використаних джерел:

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / Михаил Михайлович Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Художественная литература, 1975. – С. 234–407.
2. Семёнов Ю. И. Марксова теория общественно-экономических формаций и современность / Юрий Иванович Семенов // Философия истории: проблемы и перспективы. – М. : КомКнига, 2007. – С. 68–105.
3. Ухтомский А. А. Доминанта. Статьи разных лет. 1887-1939 / Алексей Алексеевич Ухтомский. – С-Пб. : Питер, 2002. – 448 с.
4. Фейербах Л. Гегелевская история философии / Людвиг Фейербах // История философии. Собрание произведений в трех томах. – М. : Мысль, 1974. – Т. 2. – С. 5–22.